

Kulturhistorisk rapport

SBM983 Kildebjerg Etape III Tillægsareal

Kampagne: 07-08-2012 KUAS nr. 2008-7.24.02/SBM-0008

**Dover sogn, Hjelmslev herred, tidl. Skanderborg amt. Sted nr. 16.02.03.
Sb.nr. 263.**

Kulturhistorisk rapport for den systematiske udgravning af ca. 1ha i forbindelse med byggemodning ved Kildebjerg. Undersøgelserne resulterede i bopladsspor fra senneolitikum, yngre bronzealder og førromersk jernalder samt grav fra klokkebægerkulturen og to mulige vikingegrave. Udført af Merethe Schifter Bagge, august-september 2012.

SKANDERBORG MUSEUM

Indhold

Abstract	3
Undersøgelsens forhistorie	4
Administrative data	5
Topografi, terræn og undergrund	5
Målesystem	6
Øvrige data	6
Udgravningsmetode	7
Undersøgelsens resultater	8
Yngre stenalder (3900-1700 f.Kr.):	8
Jordfæstegrav med klokkebæger-inspireret keramik:	9
Stridsøkse fra enkeltgravkulturen:	10
Hus og hytte fra dolktiden eller ældre bronzealder:	10
Yngre bronzealder (1100-500 f.Kr.)	11
Ældre førromersk jernalder (500-1 f.Kr.).....	11
Vikingetid (750-1066 e.Kr.).....	12
Samlet tolkning.....	13
Fremtidigt arbejde på stedet.....	14

Figur 1; Arbejdsfoto fra udgravningen.

Abstract

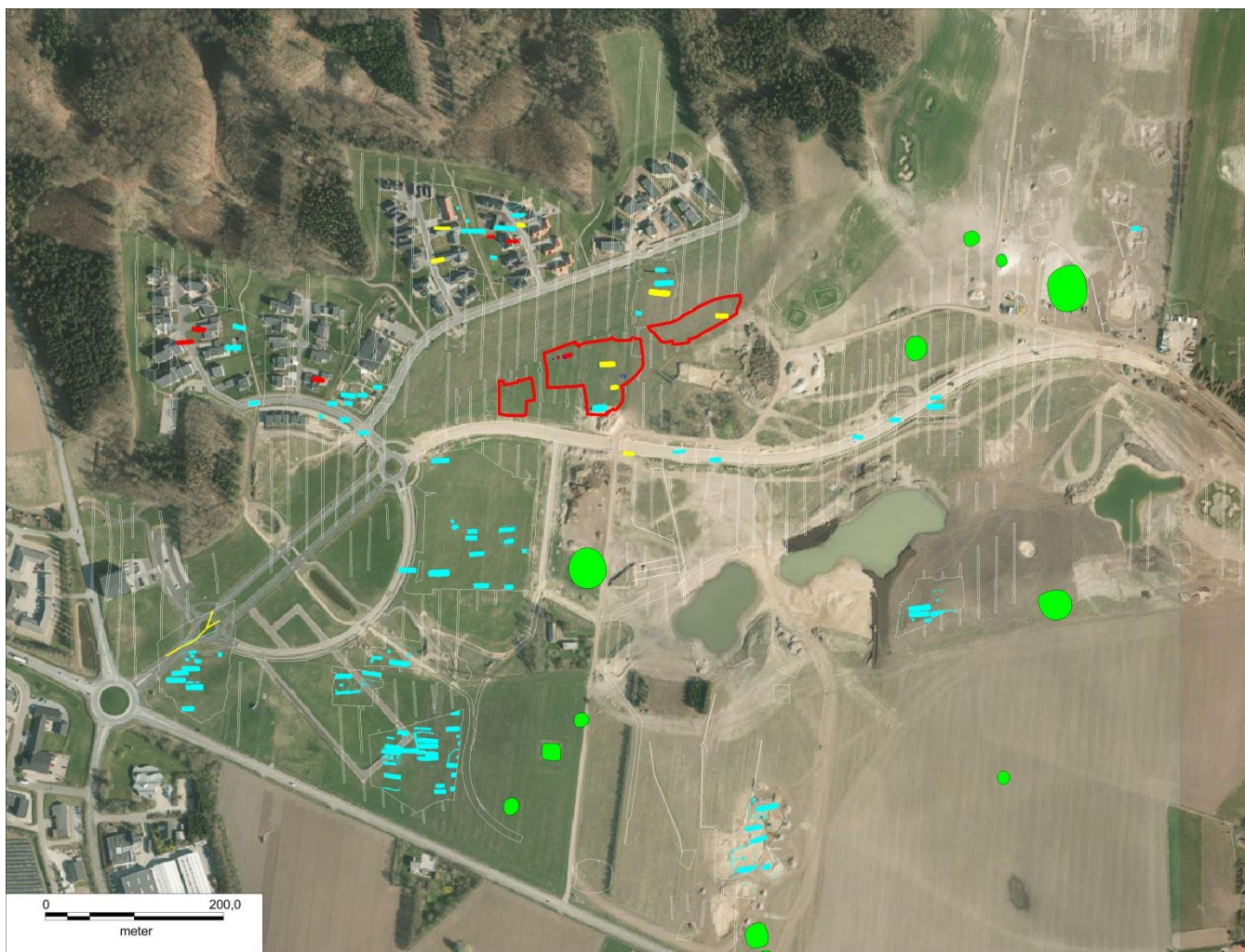
På lokaliteten er der fundet hustomter fra dolktiden, yngre bronzealder og førromersk jernalder. Desuden er der fremkommet en del gruber både fra yngre stenalder, yngre bronzealder og førromersk jernalder. En gravlæggelse fra yngre stenalder med klokkebægerinspireret ornamentik samt to mulige vikingegrave er ligeledes dukket op. Dateringer er foretaget ud fra hustypologi samt keramiktypologi.

Figur 2; Arbejdsfotos fra udgravningen.

Undersøgelsens forhistorie

Den systematiske udgravning på ca. 1ha er baseret på en forundersøgelse af 2,4ha, som lå i et område mellem flere gravekampagner. Se bl.a. beretninger for SBM983 Kildebjerg, SBM1077 Kildebjerg Golfbane, SBM1159 Kildebjerg Ry Stamvej. De omkringliggende udgravninger peger alle på en massiv bebyggelsesintensitet i området ved Kildebjerg. Dateringsmæssigt ligger bebyggelsessporene primært i jernalderen, men der er også fundet bopladsspor fra særligt senneolitikum og yngre bronzealder.

Figur 3; Ortofoto over Kildebjerg. Alle udgravningskampagner i området er lagt ind. Den berørte lokalitet er markeret med rød streg. Gravhøje i området er grønne. Desuden ses konturerne af alle forhistoriske huse. Rød=stenalder, Gul=bronzealder, Blå=jernalder. De hvide streger er feltgrænser samt markering af søgegrøfter.

Desuden ligger området i Kulturarvsareal sb. 160203-262:

"Kulturarvsarealet dækker et større areal med 14 registrerede gravhøje, hvoraf de to er fredede. Højene er de nordlige af en større højgruppe, der er mest koncentreret omkring de fredede gravhøje sb. 146-149 (se kulturarvsareal 160203-271) og en øst herfor beliggende aflang højgruppe i øst-vest orientering (se

kulturarvsareal 160203-270). Disse højgrupper afspejler en del af et formodet vejforløb fra oldtiden fra Dover Kirke i øst til Falgårde vejsystemet i vest. Mange af gravhøjene menes at være fra ældre bronzealder, men der er også fund fra stenalder i gravhøjene. Det synes oplagt, at der inden for kulturarvsarealet findes en bronzealderbygd.

I den vestlige del af området findes desuden flere steder spor af en omfattende bebyggelse fra ældre jernalder. Således kendes der både spor efter hustomter og gruber (sb. 222, 263 og 264) samt en jordfæstegrav fra ældre romertid (sb. 215). Højene er desuden truet af pløjning". (fra Fund og Fortidsminder)

Denne beretning dækker den systematiske udgravning af SBM983 Kildebjerg I etape III Tillægsareal.

Administrative data

I forbindelse med udstykning til nyt parcelhuskvarter i Kildebjerg ved Ry blev museet kontaktet af bygherre vedrørende en forundersøgelse på ca. 2,4ha. Forundersøgelsen blev udført i juni 2012, hvorefter der blev udpeget et areal med væsentlig fortidsminder på ca. 1 ha til systematisk udgravning. Udgravningen er betalt af bygherre.

Bygherre: Kildebjerg Ry A/S, Knudhulevej 4, 8680 Ry. Kontaktperson; direktør Jens Mastrup

Dokumentationsmateriale bestående af fund, fotos, tegninger og beretning opbevares på Skanderborg Museum, Adelgade 5, 8660 Skanderborg

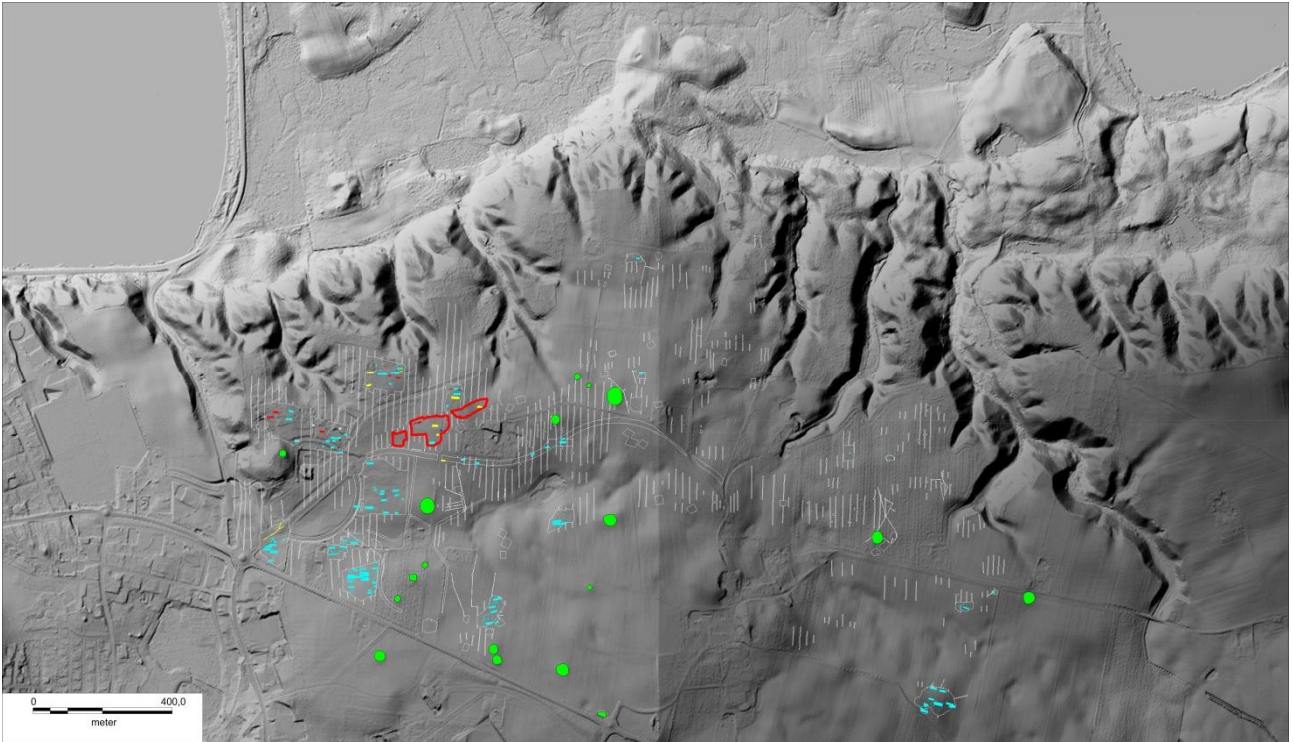
Den øvrige sagsbehandling blev foretaget af museumsinspektør Ejvind Hertz, Skanderborg Museum.

Topografi, terræn og undergrund

Arealet er forholdsvis højtliggende, hvor koten er mellem 78 og 87 over DNN. Terrænet er højest mod øst, hvorefter det langsomt falder mod vest. Ind imellem ses flere helt jævne plateauer. Undergrunden er generelt meget sandet, enten som rent sand eller som let leret sand. Enkelte steder er der dog større ler lommer og mindre grus lommer.

Området befinder sig ca. 800m SØ for Knudsø, men hele området nord for Kildebjerg er præget af smeltevandsdal og dertilhørende kløfter og stejle skrænter.

Muldlaget er mellem 25 og 40cm tykt, hvor de tykkeste lag ses mod vest, hvor terrænet er lavest.

Figur 4; Reliefkort over området omkring Kildebjerg. De røde streger er det her berørte areal. Kløfterne mod nord er tydelige at se, samt smeltevandsdalen og Knudsø. Gravhøje i området er grønne. Desuden ses konturerne af alle forhistoriske huse. Rød=stenalder, Gul=bronzealder, Blå=jernalder. De hvide streger er feltgrænser samt markering af søgegrøfter.

Målesystem

Alle anlæg blev opmålt med GPS i projektionen Euref89 Zone 32. Dataene blev efterfølgende digitaliseret via ArkDigi i gis-programmet Mapinfo. Der blev oprettet flere lokale målesystemer omkring udvalgte anlæg. Målesystemerne var udstyret med fire målepunkter der blev målt op med GPS og planerne blev efterfølgende digitaliseret i mapinfo.

Øvrige data

Den systematiske udgravning blev udført fra den 7. august til den 18. september 2012.

Deltagere på udgravningen: Cand. mag. Anja Vegeberg Jensen, Cand. mag. Kåre Gyldenløve, Cand. mag. Louise Søndergaard, Cand. Mag. Nanna Kirkeby og Cand. mag Merethe Schifter Bagge (daglig leder).

Maskinkraften blev leveret af entreprenørfirmaet Jens Jørgensen A/S med maskinfører Christian Hedegård. Maskinen var en 25tons gravemaskine på bånd.

Vejret var hovedsageligt godt med både sol og skyer. Enkelte kraftige regnbyger sneg sig dog ind og generede særligt den dag hvor et større område omkring K134 skulle renses af.

Alle lister er ført ind i MUD af undertegnede og samtlige fundbeskrivelser er udført af undertegnede.

Udgravningsmetode

Alle anlæg blev som udgangspunkt indmålt med gps. Efterfølgende blev størsteparten af anlæggene udgravet eller beskrevet i fladen

Ved særligt interessante anlæg, eks. grave, blev der udlagt et lokalt målesystem og de blev tegnet i 1:20 eller 1:10. Der blev ligeledes taget manuelle nivellementer af de forskellige lag i bl.a. grave og forsænkninger.

Som hovedregel blev alle forhistoriske anlæg snittet, men enkelt blev ligeledes tømt grundet deres indhold eller datering. Det vil sige, primært stenalder og bronzealder- gruber, blev tømt.

Der blev anvendt en tørsold på stedet, hvor bundlag i grave og husforsænkninger på soldet. Da jorden primært bestod af sand, var dette et forholdsvist nemt foretagende.

Figur 5; Her tegnes der i et lokalt målesystem.

Undersøgelsens resultater

På lokaliteten er der fundet i alt 1054 anlæg. Heraf er der 248 stolpehuller, 5 steder med kulturlag, 4 brønde, 3 grave, 137 gruber, 7 ildsteder, 14 stenspor, 5 ikke tolkbare og øvrige er enten naturfænomener, fyldskifter eller udgår af anden årsag. Der blev i alt fundet 6 konstruktioner. I det følgende vil resultaterne blive listet efter kronologi med det ældste først.

Figur 6; Digitaliseret plan over udgravningsfelterne. Der er de grå felter som tilhører denne udgravningskampagne, øvrige er fra tidligere kampagner.

Yngre stenalder (3900-1700 f.Kr.):

Yngre stenalder er delt op i mange forskellige delperioder. I denne udgravningskampagne er der fundet en grav fra klokkebægerkulturen (2400-2000 f.Kr.), midsulehuse fra dolktid/ældre bronzealder (2300-1500 f.Kr.) og en stridsøkse fra enkeltgravskulturen (2800-2300 f.Kr.).

Da der endnu ikke er kommet svar på C14-prøverne, er der udelukkende tale om dateringer ud fra hustyper og keramik- og økse-kronologi.

Husene og graven kan for så vidt sagtens være samtidige. I området er der ved tidligere udgravningskampagner fundet flere midsulehuse, hvoraf et af dem rummede keramik, som kunne dateres til klokkebægerkulturen. Fund fra klokkebægerkulturen er ret så usædvanlig i Skanderborg Museums ansvarsområde. Kildebjerg er det første sted hvor man med sikkerhed har fundet klokkebægerinspireret keramik. Klokkebægerkulturen er et udtryk for kraftige impulser fra syd. Kulturen har haft sin gang i et større landområde, med den sydligste grænse i Marokko og Algeriet. Impulserne fra syd indebar bl.a. en ny form for dekorationer på lerkar. Lerkarrene fik facon som et omvendt klokke og var rigt ornamenteret. En

anden genstand som kulturen inspirerede til var flintdolken. Flintdolken var en kopi af de eftertragtede kobberdolke. Kobber kunne man ikke udvinde i Danmark og var et dyrt produkt at komme i nærheden af. Derfor forsøgte man at fremstille en lignende i datidens udsøgte materiale, nemlig flint. Kulturen skal således ses som de første der introducerede det vi kalder Danmark for metal og en ny tidsalder (bronzealderen) med helt nye teknologier vinder snart indpas.

Jordfæstegrav med klokkebæger-inspireret keramik:

Graven der er fundet i Kildebjerg på denne udgravningskampagne er ganske særlig. Graven er oval i fladen, måler 128X77cm og har en ØNØ-VSV lig orientering. Graven havde en helt plan bund og var kun 15cm dyb. I fylden lå der en del sten mellem 10 og 40cm i diameter samt enkelte flintafslag og små stykker keramik. På bunden lå der en gravgave i hver sin ende af graven. Mod ØNØ havde man placeret et muligvis bearbejdet stykke bugskår. Bugskåret havde form som et harlekintern med et kraftigt bugknæk i midten. Da lerkar i stenalderen er formet ved hjælp af pølseteknik, vil det være en usædvanlig måde at knække på, derfor mener undertegnet at skåret må være slået til denne særlige form. Skåret kan på denne måde have fungeret som et lille symbolsk bæger, hvor der nemt kunne ligge væske i. Det er derfor meget muligt at dette bugskår skulle symbolisere et større bæger eller man har ment at et mindre "bæger" ville passe bedre til eks. et lille barn.

Figur 7; De to gravgaver: Et fint ornamenteret bugskår samt en flot forarbejdet ildsten.

Den anden gravgave er en lille ildsten lavet på en flintflække. Ildstenen er meget fint forarbejdet og er 6,5cm lang.

Gravens lidenhed samt den lille ildsten og det reducerede kar ville passe godt til et gravlagt barn. Man kan forestille sig at der har været medgivet en form for væske eller mad i bugskåret og at der evt. har været medgivet noget tørt mos e.l. til at skaffe ild med ildstenen. To basale ting – mad og varme, som har været altafgørende for overlevelse i den levende verden, og altså også, i deres opfattelse, i den døde verden.

Stridsøkse fra enkeltgravkulturen:

I en nedgravning fra jernalderen dukkede der et uventet fund op. Blandt lerkar der kunne dateres til jernalderen lå der pludselig en hilsen fra stenalderen. En halv stridsøkse, endte sine dage i en grube fra jernalderen, og spørgsmålet er om der er en jernalderdreng der har gået rundt og leget med fortidens våben eller om det er tilfældigt at den er havnet her.

Øksen har et meget fint gennemboret hul og øksen har været sleben. Dog er stenarten af en slags som forvitrer nemt, så øksen fremstår meget ru, men har sikkert haft et meget glattere udseende da den var nyligt fremstillet. Enkeltgravskulturen blev førhen kaldet stridsøksekulturen, netop på grund af deres glæde for stridsøkser. Stridsøksen var ligeså meget et prestigesymbol som det var et våben. Denne halve økse er sandsynligvis kasseret efter den gik itu. Måske blev den siden fundet af en jernalderbonde, hvorefter den havnede i en affaldsgrube.

Figur 8; Den halve stridsøkse.

Hus og hytte fra dolktiden eller ældre bronzealder:

Begrænset på et lille område mod nord, er der fundet et langhus og et mindre nedgravet hus, som begge formodes at stamme fra den sene stenalder, dolktiden eller muligvis kan de trækkes helt op i ældre bronzealder. Langhuset er toskibet, dvs. den har en række tagbærende stolper, samt en forsænket del i den vestlige ende. Ligeledes er der fundet enkelte vægstolper. Huset er ca. 56kvm og skulle sandsynligvis rumme både folk og fæ.

Den lille hytte er nedgravet i en halvcirkel med et hævet plateau i den sydøstlige del. På plateauet er der sat 4-5 stolper som danner en trekant. Stolperne er ret dybe og har sagtens kunne holde en form for teltkonstruktion. I fylden ses en del groft magret keramik og flintaffald, men der er ingen tegn på hvad hytten har været brugt til, men man kunne formode at der er foregået et eller andet håndværk, som desværre ikke har efterladt sig spor til i dag.

Yngre bronzealder (1100-500 f.Kr.)

Der er fundet tre huse som alle formodes at stamme fra den yngre bronzealder. Husene er dateret ud fra typologi samt indholdet i de gruber som befinder sig i husenes nærhed. I Kildebjerg-området er der i forvejen fundet flere bronzealder-huse og -gruber, særligt nord for denne lokalitet er der fund af huse, som ligger spredt ud over et større areal. Der formodes at være tale om enkelt-liggende huse, hvor familien, evt. for hver generation, rykker rundt i landskabet indenfor et begrænset område. Flere af højene i området rummer sandsynligvis grave fra denne periode, men dette er endnu ikke dokumenteret. Desuden er der i SBM983 Kildebjerg I etape I fundet en meget lang kogegrube-række, som formodentlig har været anvendt ved en større bebyggelse i yngre bronzealder, og meget vel kan knyttes til den nu fundne bebyggelse.

Der er flere gruber i området der rummer en hel del keramik, som er meget tidstypisk for yngre bronzealder. Noget kan endda specifikt knyttes til periode IV og V (1100-700 f.Kr.)

Figur 9; Større dele af et forrådskar fra yngre bronzealder P. IV eller V.

Ældre førromersk jernalder (500-1 f.Kr.)

Der er fundet et enkelt hus fra den ældre førromerske jernalder samt en hel del gruber der knytter sig til samme periode. Generelt er der i området dokumenteret en hel del huse fra denne periode. Disse befinder sig stort set hele vejen rundt om den berørte lokalitet. Alligevel ligger dette hus en anelse mere ensomt end de øvrige huse i området.

Omkring huset, særligt mod nord og vest ses en hel del gruber som kan dateres til enten ældre førromersk jernalder eller førromersk jernalder. Enkelte af disse havde karakter af jordfæstegrave. Langt hen ad vejen troede vi at der var tale om grave. Anlæggene lå Ø-V-orienteret, som de normalvis gør i jernalderen, var rektangulære eller langovale og målte 2,5-3m i længden og ca. 1m. i bredden. Under udgravningen af det ene anlæg, A17074, er der endnu tvivl om, hvorvidt anlægget var en grav eller blot en nedgravning. Anlægget havde forholdsvis lige sider og plan bund. Desuden var der kastet en del større sten ned i den vestlige del, hvoraf flere var kværnsten. Der blev dog hverken fundet gravgaver eller kistespor som kunne bekræfte at der var tale om en grav, men muligheden for en tom grav foreligger stadig.

Figur 10; To fotos fra den mulige jernaldergrav. Til venstre ses fladen ca. 30cm nede og til højre ses Nanna i færd med at rense op til foto.

Det andet anlæg, A17212, blev allerede under udgravning afvist som jordfæstegrav. Til gengæld må det formodes at der er tale om en funktionsgrube, evt. i forbindelse med produktion af keramik. Gruben var nemlig delvis foret med fejlbrændt keramik. Keramikken var skævvreden og viste tegn på meget kraftig varmepåvirkning. Det fejlbrændte keramik så ud til at komme fra det samme store forrådskar. Der var dog også velbrændt keramik i gruben, bl.a. et næsten helt lille flot hankekar.

Vikingetid (750-1066 e.Kr.)

Under de mange udgravningskampagner i Kildebjerg er der ikke før fundet spor efter vikingetiden. Ca. 1700m SØ for den berørte lokalitet er der i 2009 udgravet dele af en vikingegravplads som kan dateres til første halvdel af 900tallet. Gravpladsen ligger på den anden side af Firgårde. Firgårde kunne sagtens tænkes at stamme tilbage til middelalderen og muligvis også vikingetiden. Gravpladsen har sandsynligvis ligget et stykke væk fra bopladsen, men ikke langt, så det kan sagtens tænkes at vikingebopladsen skal findes lige øst for Firgårde.

På den berørte lokalitet er der fundet to jordfæstegrave, hvoraf den ene var tom og den anden rummede en jernøkse. Der foreligger endnu ingen C14-dateringer fra gravene, så det er kun en formodning om at de er vikingetidige, samt øksen kunne sagtens være fra vikingetiden. Graven er orienteret ens med en VSV-ØNØÆ-lig retning. Længden er mellem 3 og 3,5m, mens bredden er omkring 1m. Anlæggene er dog svære at iagttage da de er nedgravet i henholdsvis stenaldergruber og forsænkning i et stenalderhus. Tilmeld befinder de sig i et område der har været udsat for grubning, hvilket udviser deres konturer.

Nedgravningerne er rundbandede og let uregelmæssige i bunden, hvilket peger på at der ikke har været lagt an til kistebegravelse, men liget har sandsynligvis blot været svøbt i et klæde og lagt i graven. Øksen er efterfølgende placeret ovenpå liget og muligvis endda først lagt i et stykke inde i jordpåkastelsen. Sådanne ret primitive, tarvelige grave findes i vikingetiden, men spørgsmålet er stadig om dateringen er sikker. Taler vi om vikingetidsgrave, ligger de umiddelbart langt fra øvrig vikingetidig bebyggelse. Der er som sagt ikke fundet vikingebebyggelse i nærheden og man må formode at det ville være opdaget, grundet de massive udgravningskampagner i de tilstødende arealer.

Gravene må således ligge langt fra bebyggelse, og dermed også helligt område. Kan der være tale om to fredløse som er stedt til hvile langt fra hjemmet? Dette ville forklare enkeltheden i gravenes opbygning.

Figur 11; Jernøkse fundet i en grav.

Samlet tolkning

På den ene hektar blev der fundet spor efter mange oldtidsperioder og der er tale om både huse og grave. Konstruktionerne lå noget spredt og generelt var der ikke de store overlapninger mellem perioderne. Dette kan give lidt bange anelser for, at der ved andre forundersøgelser i området (som ikke blev udpeget til systematisk udgravning) kan have gemt sig væsentlige fortidsminder, netop fordi der i dette område er tendens til at huse og gruber ligger langt fra hinanden og en enkelt søgegrøft gennem dette vil ikke kunne afdække et område så stort at man ville finde sådanne væsentlige fortidsminder, og det vil således kun være held når man ramte ind i noget der kunne minde om et hus. Det er derfor udgravers holdning at der

må være forsvundet en del af disse enkeltliggende gårde og grave og det således kun er de store bebyggelseskoncentrationerne der er udgravet i de tidligere gravekampagner. Dette kan give et noget misvisende billede af den samlede tolkning af Kildebjerg. Denne kampagne viser klart at der kan være langt mellem fundene, men at fundene alligevel viser sig at kunne bidrage væsentligt til tolkningen af Kildebjerg.

En barnegrav med klokkebægerinspireret keramik, som et af de væsentligste fund, er en sjældenhed ikke blot i vores ansvarsområde, men også i store dele af Danmark, og den kan derfor bidrage væsentligt til tolkningen af den tids gravsik og den tids inspiration fra udlandet.

Hustomterne fra dolktiden's særlige karakterer, her tænkes især på den lille nedgravede "hytte", kan bidrage med væsentlig viden omkring husbyggeri i perioden. Måske var deres hustyper slet ikke så stringente og der kan have været mange forskellige typer huse på spil.

Fra bronzealderen er der også kommet et vigtigt bidrag til bronzealder-historien i Kildebjerg. Særligt langhuset, K132, samhörørende med det lille buttede hus K131, kan fortælle om en én-families-gård med et lille værkstedshus tilknyttet. Det lille hus har sandsynligvis været brolagt og med et ildsted i den vestlige ende. Dette er umiddelbart ikke noget man kender fra Kildebjerg, men det er noget man efterfølgende kan kigge på, om der skulle gemme sig sådanne små huse i de mange stolper på de øvrige udgravningskampagner. Særligt for denne lokalitet er også det meget fine keramikmateriale fra yngre bronzealder. Der er mange hele karsider og flere detaljer på karrene, som eks. tvedelt tapøre.

Jernalder-materialet er forholdsvis tyndt i forhold til andre udgravningskampagner i Kildebjerg. Dette kan dog alligevel bidrage til den samlede tolkning af området. Spredt ligger der gruber og brønde særligt fra den ældste førromerske jernalder, men tilhørende bebyggelse må ligge længere væk. Det ene hus på lokaliteten kan selvfølgelig være samtidig, men ellers skal man lede mod NV, hvor der er fundet en del førromerske huse. Det viser bare at man i denne periode har spredt sig ud over et større areal, og altså ikke bare gravet gruber i "baghaven".

Slutteligt skal nævnes de to mulige vikingegrave. I forvejen kendes kun ganske få vikingegrave i Skanderborg Museums ansvarsområde. I 2009 blev der 1700m Ø for pladsen udgravet dele af en vikingegravplads. Der formodes derfor også at der ligger en vikingeboplads omtrent i samme afstand fra lokaliteten. Ved de øvrige udgravningskampagner i Kildebjerg er der ingen tegn på vikingebebyggelse, og taget dækningsgraden i betragtning, skulle det være dukket op, hvis det var der. Det er således mærkeligt at der skulle ligge to "løse" grave. Gravene er ringe udarbejdede, forstået på den måde, at man blot må have gravet et hul der passede til en person evt. svøbt i et tæppe. Hvis C14-dateringerne peger på vikingetid, kan der måske være tale om to fredløse eller to fremmede krigere, som er gravlagt på stedet.

Fremtidigt arbejde på stedet

Der er i alt frigivet 2,4ha til byggemodning. Såfremt man under byggemodningen alligevel skulle støde på arkæologiske anlæg, skal museet tilkaldes. Hvis der er tale om væsentlige fortidsminder vil en udgravning blive betalt af Skanderborg Museum samt Kulturstyrelsen. (jf. kapitel 8, § 27 i Museumsloven)

Skanderborg Museum d. 28-11-2013

Merethe Schifter Bagge

Figur 12; Hele det grønne areal er nu frigivet.

Figur 13; Øverst til venstre: Næsten hel ildbuk fundet i en førromersk grube. Øverst til højre: Lille flintbor fundet i en grube i det midsulehuset. Nederst: Lille hankekar, næsten helt. Karret er fundet i en førromersk grube. Øret er så smalt at den måske nærmere har været brugt til ophængning end til at holde fast i.

Tidstavle

Periode	Underperiode	Kalenderår	SBM
Middelalder		1536	
		1066	
Vikingetid		1066	SBM983
		779	
Jernalder	Germansk jernalder Romersk jernalder Førromersk jernalder	779	SBM983
		400	
		0	
Bronzealder	Yngre bronzealder Ældre bronzealder	500	SBM983
		1100	
		1700	
Neolitikum (bondestenalder)	Sen-neolitisk tid Enkeltgravstid Mellem-neolitisk tid (tragtbægerkultur) Tidlig-neolitisk tid (tragtbægerkultur)	1700	SBM983
		2400	SBM983
		2800	
		3300	
Mesolitikum (jægerstenalder)	Ertebøllekultur Kongemosekultur Maglemosekultur	3900	
		5400	
		6800	
Palæolitikum	Ahrensburgkultur Brommekultur Federmesserkultur Hamburgkultur	9000	
		9000	
		9000	
		12500	

